

УДК 94(477) : 323.1 : 32 : 07
DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v050.2024.6>

Я. М. Горбаль
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-7661-6787>
аспірант кафедри соціології та філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького,
асистент кафедри історії та філософії
Бердянського державного педагогічного університету

УКРАЇНЬКА НАУКА ПРОТИ ІСТОРИЧНИХ СПОТВОРЕНЬ: РУЙНАЦІЯ МІФІВ ПУТІНІЗМУ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Постановка проблеми. В умовах триваючої гібридної війни проти України, одним із ключових інструментів агресії стало масштабне поширення історичних міфів та спотворень. Ця інформаційна кампанія спрямована на підірив української національної ідентичності, делегітимізацію української державності та виправдання агресивних дій Росії.

Проблема полягає у необхідності ефективного спростування цих історичних маніпуляцій та протидії їх впливу як на українське суспільство, так і на міжнародну спільноту. Українська наукова спільнота стоїть перед викликом не лише проведення ґрунтовних досліджень для спростування фальшивих наративів, але й розробки ефективних методів донесення достовірної історичної інформації до широкої аудиторії.

Ця проблема має кілька ключових аспектів:

1. Ідентифікація та систематизація основних напрямків історичних спотворень, які просуваються російською пропагандою.

2. Розробка методології наукового спростування цих міфів з використанням міждисциплінарного підходу.

3. Створення ефективних механізмів поширення наукових знань та протидії дезінформації в умовах інформаційної війни.

4. Забезпечення міжнародного визнання та підтримки української історичної науки.

5. Подолання викликів, пов'язаних з фінансуванням, безпекою даних та швидкістю реагування на нові інформаційні загрози.

Вирішення цієї комплексної проблеми є критично важливим для захисту національних інтересів України, збереження її історичної спадщини та протидії зовнішній агресії в інформаційному просторі.

Мета статті: показати значення української наукової спільноти у боротьбі з історичними спотвореннями та міфами, що активно поширюються в межах гібридної війни. Особливу увагу приділяється підвищенню рівня критичного мислення, популяризації історичної правди в освітньому середовищі, а також міжнародній співпраці для

зміцнення інформаційної стійкості держави. Зосередження уваги – аналіз основних історичних маніпуляцій та фальсифікацій, їхній негативний вплив на національну ідентичність, державну політику України та суспільну свідомість громадян. Також це дослідження спрямоване на розробку дієвих механізмів спростування цих міфів за допомогою інтеграції сучасних наукових методів, міждисциплінарного підходу та новітніх цифрових технологій.

Виклад основного матеріалу. В умовах гібридної війни українська наука активно протистоїть спробам російської пропаганди спотворити історичну правду. Основні зусилля зосереджуються на розвінчанні міфів, які формуються в російських медіа та освітніх матеріалах.

Основні ініціативи:

1. Проект «Likbez. Історичний фронт». Група українських істориків створила сайт «Likbez. Історичний фронт», який має на меті розвінчання історичних міфів та стереотипів про Україну. Цей ресурс базується на перевірених фактах і документальних матеріалах, публікуючи карти, графіки та дані з історичних досліджень [8].

Сайт доступний трьома мовами (українською, російською та англійською) і покликаний забезпечити достовірну інформацію про українську історію, що особливо актуально в умовах інформаційної війни.

2. Використання археографії та джерелознавства. Українські історики також відновлюють традиції джерелознавства, запроваджуючи нові методики дослідження та систематизації історичних джерел. Це включає розробку археографічних програм, які допомагають досліджувати важливі події в історії України, такі як голодомори та масові репресії. Важливість цих досліджень полягає в їхньому внеску у формування об'єктивного сприйняття минулого.

Способи боротьби з пропагандою:

1. Поширення фактів і документів. На сайті «Likbez» представлено не лише спростування міфів, але й документи, які підтверджують українську історію. Історики прагнуть надати чита-

чеві можливість самостійно оцінити представлену інформацію, спираючись на факти¹. Цей підхід дозволяє уникнути прямого звинувачення опонентів у брехні, натомість акцентуючи увагу на перевірених даних.

2. Освітня діяльність. Важливим аспектом є також освітня діяльність, спрямована на підвищення рівня знань про українську історію серед молоді. Це включає інтеграцію об'єктивних історичних фактів у навчальні програми та популяризацію науки серед широких верств населення [4, с. 89].

Масовану державну фальсифікацію історії почав Петро I. Саме він започаткував в 1701 році планомірну роботу з винищення, вилучення, переписування історичних документів. Він же у 1716 році «знімає копію» з так званого Кенігсберзького літопису, де аргументувалась єдність слов'янських та фінських земель. Дослідження Никодима Кондакова та Володимира Сизова наводять переконливі аргументи на користь того, що ця копія є нічим іншим, як фальшивкою. До слова, доступ до «копії», так само, як і до оригіналу, був, звичайно ж, закритим [5, с. 59].

Міф: Росія є прямим спадкоємцем Київської Русі, а українці та білоруси – це частина «єдиного російського народу».

Петро I залучив європейських спеціалістів, включаючи професійних істориків, до написання та фальсифікації історії Російської держави.

Дослідники, такі як Кондатов і Сизов, виявили, що в «копії» Кенігсберзького літопису на мініатюрах зображені німецькі мотиви: князі ростово-суздальської землі вдягнуті в європейську далматинку, а жінки носять довгі німецькі сукні з вузькими таліями. Ці факти вказують на навмисне створення «історичних» документів з метою легітимізації претензій Московії на спадщину Київської Русі.

Створення «Російської імперії»: 22 жовтня 1721 року Московія оголосила себе Російською Імперією, а московитів – росіянами. Цей акт був спробою привласнити історію Русі та позбавити українців їхньої історичної спадщини.

Сучасні історичні, археологічні та лінгвістичні дослідження демонструють суттєві відмінності між культурою, мовою та державними традиціями Київської Русі та Московського князівства. Київська Русь мала тісні зв'язки з європейськими державами, в той час як Московія розвивалася під значним впливом Золотої Орди.

Українські землі зберігали традиції Київської Русі через Галицько-Волинське князівство, а пізніше через козацьку державу.

Українська мова є прямим нащадком давньоруської мови, в той час як російська зазнала значних змін під впливом фіно-угорських та тюркських мов.

Сучасні міжнародні дослідження визнають окрему ідентичність українського народу та його історичну спадкоємність від Київської Русі. Спроби Росії монополізувати історію Київської Русі розглядаються як частина політики історичного ревізійонізму.

Ці факти демонструють, що спроби Російської імперії, а пізніше і сучасної Росії, привласнити історію Київської Русі базуються на навмисних історичних фальсифікаціях та маніпуляціях. Українська наука продовжує працювати над відновленням історичної правди та захистом української історичної спадщини [9].

Фальсифікації, початі Петром I, активно продовжила Катерина II, яка зажадала доказової бази для історії своєї держави. Тому вона 1983 року створила «Комісію для укладання нотаток про давню історію переважно Росії». Комісія працювала 10 років, зокрема вони переписали «Слово про похід Ігорів» та «Повість минулих літ», засекретили книгу «Скіфська історія» Лизова, де вказується на те, що мешканці Московії – окремий самобутний народ, який не має нічого спільного із Руссю. Вони також писали нові «загальноросійські зводи», що уклалися в XVIII сторіччі, а подавалися так, ніби вони датуються XI, XIII, XIV сторіччями.

«Аби присвоїти історію Київської Русі і увічнити цю крадіжку, великоросам треба було придумати український народ, загнати його в рабство, позбавити власного імені, заморити голодом» пише Ярослав Дашкевич. В контексті цих фальсифікацій зовсім можна під зовсім іншим кутом подивитися навіть на радянські репресії.

В історії Радянського Союзу починаючи з 1920-х років було декілька періодів великого голоду, пов'язаних перш за все із колективізацією та встановленням хлібозаготівельних планів, які створювали величезний тиск на селянство. Проте, перш за все, Україну не дарма називали житницею Радянського Союзу, і фактично навіть саме встановлення нереалістично високих планів здачі (напевно, правильніше буде назвати це примусовим вилученням) зерна було спрямоване проти саме українського народу. Лише селянам з України та Кубані було заборонено виїжджати до міст або до інших Радянських Республік. Голодомор 1932-1933 років забрав за різними оцінками до 10 млн. 500 тис. українських життів [9].

По-друге, комуністичний тоталітарний режим завжди позбавляв українців їх культурної спадщини, примушував зрікатися їх історичного минулого та традицій, забороняв мову у будь-якому її прояві. Режим методично насаджував українцям нові звичаї, нові обряди, знищуючи не лише фізичне, а і духовне життя українців. Ціле літературно-мистецьке покоління української інтелігенції було винищеним радянським режи-

мом. Покоління, яке зараз називають Розстріляним відродженням. Лише за один день, 3 листопада 1937 року, за рішенням несудових органів, було страчено понад 100 осіб, понад 100 представників інтелігенції – цвіту української нації. Політика винищення української еліти, позбавлення України її майбутнього завжди були на порядку денному Російської Імперії, Радянського Союзу, Росії [2, с. 89].

З незалежністю, Україна почала новий шлях позбавлення від нав'язаних їй поглядів на власну меншовартість, роль «молодшого брата», поглядів про бідність власної культури та мови. Революція Гідності та початок війни 2014 року, а також початок повномасштабної війни викликали потужний сплеск у національній свідомості, піднімаючи не такі популярні раніше питання відновлення справедливості в прихованих частинах української історії та культури, національної ідентичності.

Проте навіть ці 30 років були сповнені боротьбою з пропагандистською машиною Російської Федерації, яка все ще не відмовилась від власних імперських амбіцій. Особливо активно зараз можна побачити як маніпуляції з історією впливають на наше теперішнє. Роль українців применшується у всьому, навіть у Другій Світовій Війні, хоча дані про кількість загиблих ясно показують, що Україна та Білорусь втратили найбільший відсоток населення, боронячи загальносвітові цінності. Всі 30 років незалежності російська мова, культура та погляд на історію продовжували домінувати не лише в українському просторі, але і в світі [1, с.56].

У контексті анексії Криму та подій на Донбасі особливої актуальності набули міфи, що ставлять під сумнів історичну приналежність різних територій до України. Українські науковці активно працюють над спростуванням цих міфів, спираючись на історичні документи та факти.

Міф про «штучність» території України

Міф: Територія сучасної України штучно створена з різних частин і є «подарунками» радянських вождів.

Спростування: Історичні документи свідчать, що кордони Радянської України базувалися на межах Української Народної Республіки. Процес формування українсько-російського адміністративного кордону відбувався з 1918 по 1928 рік, враховуючи етнічний склад населення та історичні особливості регіонів. Документи, що підтверджують ці факти, доступні в архівах та на спеціалізованих наукових ресурсах.

Міф про «Новоросію»

Міф: «Новоросія» – це історично сформований регіон, що охоплює південний схід України і має право на окреме існування.

Спростування: «Новоросія» ніколи не існувала як єдина адміністративна або культурна

єдиниця. Термін «Новоросія» використовувався для позначення різних територій в різні періоди, без чітко визначених кордонів. До початку ХХ століття термін «Новоросія» вийшов з активного вжитку в російському імперському контексті. Під час революційних подій 1917-1920 років ідея «Новоросії» як окремої держави чи регіону не виникала.

Факти про адміністративний поділ [8]: Харків, який часто помилково включають до «Новоросії», історично був центром Слобідсько-Української губернії або Малоросійського генерал-губернаторства. Згідно з дореволюційними російськими джерелами (наприклад, видання Російського імператорського географічного товариства), до «Новоросії» включали території, які зараз належать різним країнам, включаючи частини сучасної Молдови та Росії.

Верменич Я. розглядає аналіз сучасних російських історичних наративів, що підтримують неоімперську політику [2, с. 6-9]. Виявлення основних міфів про спільну історію та їх спростування [2, с. 10-15]. Пропозиції щодо протидії інформаційним атакам на українську історичну пам'ять [2, с. 16-20].

Касьянов Г., Толочко О. Основні аспекти:

Дослідження впливу гібридної війни на формування історичної політики в Україні [7, с. 80-84]. Аналіз використання історії як інструменту інформаційної війни [7, с. 85-89]. Розгляд стратегій протидії історичним маніпуляціям у медіапросторі [7, с. 90-95].

Боротьба за історичну правду: спростування міфів про Другу світову війну в контексті російської агресії В'ятрович В.

Ключові положення: Детальний аналіз російських міфів про роль СРСР у Другій світовій війні [3, с. 6-12]. Представлення архівних документів, що спростовують офіційну російську версію подій [3, с. 13-18]. Рекомендації щодо політики національної пам'яті в умовах інформаційної війни [3, с. 19-21].

Цифрова дипломатія та боротьба з історичними фейками: український досвід Чернега, Н., Веденеев, Д.

Головні тези: Дослідження ролі цифрових технологій у протидії історичним маніпуляціям [10, с. 239-243]. Аналіз успішних кейсів використання соціальних мереж для спростування історичних міфів [10, с. 244-248]. Пропозиції щодо вдосконалення стратегії цифрової дипломатії України [10, с. 249-251].

Деколонізація української історіографії як відповідь на виклики путінізму Грицак Я.

Ключові ідеї: Критичний аналіз колоніальних елементів в українській історіографії [6, с. 6-10]. Пропозиції щодо нових підходів до вивчення та викладання історії України [6, с. 11-15]. Роль

деколонізованої історичної науки у протидії російській пропаганді [6, с. 16-18].

Ці публікації демонструють активну роботу українських науковців у напрямку протидії історичним маніпуляціям та спотворенням, які використовуються в рамках гібридної війни проти України. Дослідники не лише аналізують міфи та нарративи путінізму, але й пропонують конкретні стратегії їх спростування та формування стійкого історичного нарративу України.

Висновки. Проведене дослідження ролі української науки у протидії історичним спотворенням та міфам путінізму в умовах гібридної війни дозволяє зробити наступні висновки:

Історичні маніпуляції та міфи є ключовим інструментом гібридної війни проти України. Спотворення історії використовується для підризу національної ідентичності та легітимності української державності. Ефективна протидія цим маніпуляціям є критично важливою для національної безпеки України.

Українська наукова спільнота відіграє вирішальну роль у спростуванні історичних міфів та відновленні історичної правди. Міждисциплінарний підхід, що включає історію, археологію, лінгвістику та інші дисципліни, є найбільш ефективним у протидії комплексним історичним маніпуляціям. Використання сучасних технологій та методів цифрової гуманітаристики значно підвищує ефективність наукових досліджень у цій сфері.

Ключові міфи включають заперечення української державності, ідею «єдиного народу», спотворення подій Другої світової війни та радянського періоду. Особливу увагу слід приділяти міфам про «штучність» території України та концепції «Новоросії», які активно використовуються для виправдання агресії.

Систематичний моніторинг та аналіз інформаційного простору для виявлення нових історичних маніпуляцій. Створення та постійне оновлення баз даних з достовірною історичною інформацією та спростуваннями поширених міфів. Розробка ефективних стратегій поширення наукових знань, адаптованих для різних аудиторій. Активне використання сучасних медіа та соціальних мереж для поширення достовірної історичної інформації.

Інтеграція української історичної науки у світовий науковий простір є критично важливою для підвищення її авторитету та впливу. Спільні міжнародні проекти та публікації сприяють визнанню української історії та протидіють російським нарративам на глобальному рівні. Розвиток критичного мислення та медіаграмотності серед населення є ключовим фактором у протидії історичним маніпуляціям. Включення курсів з критичного аналізу інформації та історії в освітні програми має стати пріоритетом.

Основними викликами залишаються питання фінансування, безпеки даних та швидкості реагування на нові інформаційні загрози. Розвиток державно-приватного партнерства та залучення міжнародних грантів може допомогти вирішити проблему фінансування. Впровадження сучасних технологій кібербезпеки є необхідним для захисту наукових баз даних та архівів. Систематична робота з спростування історичних міфів не лише протидіє поточним загрозам, але й зміцнює національну ідентичність та історичну пам'ять. Підвищення рівня історичної освіти та критичного мислення населення створює довгострокову стійкість суспільства до інформаційних маніпуляцій.

Ефективна протидія історичним спотворенням вимагає скоординованих зусиль науковців, освітян, медіа, громадських організацій та державних інституцій. Розробка та впровадження національної стратегії захисту історичної правди повинна стати пріоритетом державної політики.

Досвід України у протидії історичним маніпуляціям може бути корисним для інших країн, що стикаються з подібними викликами. Створення міжнародних механізмів захисту історичної правди та протидії дезінформації є важливим кроком у забезпеченні глобальної інформаційної безпеки. Таким чином, протидія історичним спотворенням та міфам є не лише науковим, але й стратегічним завданням національного значення. Успіх у цій сфері вимагає постійних зусиль, інновацій та міжнародної співпраці. Українська наука, озброєна сучасними методами дослідження та ефективними стратегіями комунікації, здатна не лише захистити історичну правду, але й зробити значний внесок у зміцнення національної безпеки та ідентичності України.

Література

1. Величенко С. Питання російсько-українських взаємин в українській історіографії 1991-2013 років. *Україна модерна*. 2019. №21. С. 45–78.
2. Верменич Я. Деконструкція неоімперських нарративів у російській історіографії: виклики для української науки. *Український історичний журнал*. 2019. № 2. С. 4–21.
3. В'ятрович В. Боротьба за історичну правду: спростування міфів про Другу світову війну в контексті російської агресії. *Український історичний журнал*. 2021. № 3. С. 4–22.
4. Гирич І. Концептуальні проблеми історії України. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 2021. 384 с.
5. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX століття. Київ: Генеза, 2019. 656 с.
6. Грицак Я. Деколонізація української історіографії як відповідь на виклики путінізму. *Український історичний журнал*. 2023. № 1. С. 4–19.

7. Касьянов Г., Толочко О. Исторична політика в умовах гібридної війни: український вимір. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2020. Вип. 3-4 (99-100). С. 78–96.

8. Проект українських істориків розвінчує історичні міфи російської пропаганди URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26786505.html>

9. Фальсифікація історії як засіб російської пропаганди. URL: <https://imzo.gov.ua/2024/03/11/falsifikatsi>

10. Чернега Н., Веденєєв Д. Цифрова дипломатія та боротьба з історичними фейками: український досвід. *Сторінки історії*. 2022. Вип. 53. С. 237–252.

Анотація

Горбаль Я. М. Українська наука проти історичних спотворень: руйнація міфів путінізму в умовах гібридної війни. – Стаття.

У статті розглядається роль української науки у боротьбі проти історичних спотворень, які поширюються російською пропагандою в рамках гібридної війни проти України. Ці маніпуляції мають на меті підірвати національну ідентичність українців, делегітимізацію державності та виправдання агресивних дій Росії. Поширення таких фальсифікацій є ключовим інструментом дезінформації, націленим на формування спотвореної уяви про історію України як у внутрішньому, так і в міжнародному просторі.

У статті обговорюються різні підходи до боротьби з цими міфами. Серед них виділяються: проект «Likbez. Историчний фронт», який надає факти і документи для розвінчання російських історичних фальсифікацій; застосування археографічних досліджень і відновлення джерелознавчих методик, що підтверджують правдивість історичних фактів; а також освітні ініціативи, спрямовані на підвищення обізнаності населення про українську історію. Стаття також підкреслює роль міжнародного співтовариства у підтримці української наукової спільноти в її прагненні відновити історичну правду.

Історичні спотворення, започатковані ще за часів Петра I та Катерини II, сьогодні використовуються для політичних маніпуляцій та виправдання імперських амбіцій Росії. Один з таких міфів стосується нібито «прямого спадкоємства» Росії від Київської Русі, а також фальшивих тверджень про штучність українських кордонів і територіальну приналежність Донбасу та Криму. У статті наводяться архівні документи, які підтверджують самотність української історичної спадщини та спростовують претензії Росії на спільну історію з Україною.

Автор також зосереджується на проблемі Голодомору як частини історичної політики геноциду українського народу, підкреслюючи методичну політику винищення національної еліти, культури та мови. Стаття розкриває наслідки інформаційної війни для

українського суспільства, особливо після 2014 року, коли почалася анексія Криму і воєнні дії на Донбасі. Таким чином, українська наука виступає як форпост у захисті національної пам'яті, протидіючи намаганням Росії перекурити історію на свою користь.

Ключові слова: Україна, гібридна війна, російська пропаганда, історичні фальсифікації, національна ідентичність, філософія історії, політична історія.

Summary

Horbal Ya. M. Ukrainian Scholarship Against Historical Distortions: Debunking the Myths of Putinism in the Context of Hybrid Warfare. – Article.

The article examines the role of Ukrainian scholarship in combating historical distortions spread by Russian propaganda as part of the ongoing hybrid war against Ukraine. These manipulations aim to undermine the national identity of Ukrainians, delegitimize Ukrainian statehood, and justify Russia's aggressive actions. The dissemination of such falsifications is a key tool of disinformation targeting both domestic and international audiences, creating a distorted perception of Ukraine's history. The article discusses various approaches to countering these myths, including the «Likbez. Historical Front» project, which provides facts and documents to debunk Russian historical falsifications; the application of archival research and the restoration of source-study methodologies to verify the truthfulness of historical facts; and educational initiatives aimed at raising awareness about Ukrainian history. It also highlights the role of the international community in supporting the Ukrainian academic community in its efforts to restore historical truth.

Historical distortions, which originated during the reigns of Peter I and Catherine II, are used today for political manipulation and to justify Russia's imperial ambitions. One of the central myths addressed is Russia's purported «direct succession» from Kyivan Rus, along with false claims about the artificiality of Ukraine's borders and the territorial belonging of Donbas and Crimea. The article provides archival documents that confirm the uniqueness of Ukraine's historical heritage and refute Russia's claims to a shared history with Ukraine.

The author also focuses on the Holodomor as part of the historical policy of genocide against the Ukrainian people, emphasizing the systematic policy of exterminating the national elite, culture, and language. The article reveals the consequences of the information war for Ukrainian society, especially after 2014, when the annexation of Crimea and the conflict in Donbas began.

Thus, Ukrainian scholarship acts as a bulwark in defending national memory, countering Russia's attempts to twist history to its advantage.

Key words: Ukraine, hybrid war, Russian propaganda, historical falsifications, national identity, philosophy of history, political history.